

ЗБИРКА ПОКЛОНА И ОТКУПА У АРХИВИМА (ПРИМЕР ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА У ПИРОТУ)

Анстракт: Овај рад покушава да, најпре, дефинише Збирку поклона и откупа, односно да упоредном анализом са веома блиским фондовима и збиркама утврди која документа припадају овој збирци, а која некој другој збирци или фонду. С обзиром на то да се ради о документима која стварају или поседују појединци, важно је да се истакну нежељене последице до којих доводи приватно чување и коришћење писаних докумената и да се истакне предност архива као установе заштите, али и установе од поверења која ће штити приватност особа које су стварале документа или на које се документа односе. У једном делу рада описује се Збирка поклона и откупа у Историјском архиву у Пироту као збирке која је у настајању, као и поступак и начин формирања саме збирке. На крају, рад се бави експертизом документа за откуп или поклон, али и тиме колико ова збирка може да буде средство афирмације самих архива као установа. У самом закључку дати су анализа архива у Србији и заступљеност ове збирке у њима.

Кључне речи: збирка, поклон, откуп, Збирка Вариа, архив, архивска грађа

ПРИПАДНОСТ ДОКУМЕНАТА У ЗБИРЦИ ПОКЛОНА И ОТКУПА

Збирку поклона и откупа чине документа која је архив добио на поклон или откупио од појединаца, а за које не постоји природна веза у односу на начин њиховог постанка, припадност већ постојећем фонду у архиву, односно ствараоцу (државном органу, другом правном лицу, породици или личности). Збирка поклона и откупа је скуп докумената најразличитијег порекла која се формира у архиву.² То су документа која нам потврђују неку појаву, претпоставку или догађаје која су настали радом појединца, али који нису довољна за формирање личног фонда. Образовање оваквих збирки се само намеће као потреба самим постојањем ових докумената и настојањем архивиста да их заштите и сачувају.³ Збирка поклона и откупа је веома блиска Збирци Вариа, али се разликује од ње по начину уласка докумената у архив. И једну и другу збирку обухватају појединачна и разнородна документа, међусобно неповезана, која се разликују по пореклу, садржају и времену настанка.

¹ виши архивиста, prmvidanovic@gmail.com

² Иванка Брук, Љубодраг Поповић, *Архивистика за III и IV разред усмереног образовања*, Београд 1986, 107.

³ Смиља Ђурић, *Појам личног фонда и збирке и формирање Збирке Вариа*, Архивски преглед 1, Београд 1969, 63-69.

Збирка Вариа је формирана од документа за које начин уласка у архив или није познат или није од великог значаја (пронађено у архиву, у склопу другог фонда итд). Документима у Збирци поклона зна се ималац и он је уписан у књигу евиденција Збирке поклона и откупа. За разлику од докумената која су „нађена“ или „затечена у архиву“ за документа у Збирци поклона знају се дародавац и начин уласка у архив.

Такође, документа у Збирци поклона и откупа могу бити фрагменти личних фондова, али се због сачуваности малог броја докумената из њих не може сагледати живот и рад неке личности или бар једне врсте њене делатности.⁴ Другим речима, Збирка поклона и откупа обухвата документа која су настала радом стваралаца архивске грађе, а која не припадају ниједном фонду из надлежности архива и по врсти, облику и садржају не могу се прикључити формираним збиркама, а дошла су у архив путем поклона или откупа.

376

Збирка поклона и откупа се разликује и од збирки које формирају колекционари према свом избору. Оне некада садрже грађу која припада фондовима архива, али архив није у могућности да их припоји фондовима због услова које је дародавац прописао. Такав је случај у Архиву Србије са Збирком Мите Петровића, насталом његовим сакупљачким радом.⁵

Међутим, није сваки документ који је ушао у архив поклоном или откупом за истоимену Збирку. Уколико се ради о фрагментарним документима насталим радом органа власти, управе и јавних служби, војске и одбране, просвете, науке и културе, здравства и социјалне заштите, привреде и банкарства, друштвено-политичких организација, друштва и удружења, верских установа и организација и која не припадају постојећим фондовима за које је надлежан архив онда су то делови Збирке Вариа. С обзиром на то да Закон о архивској грађи и архивској делатности⁶ прописује у члану 4 став 2 да је архивска грађа, на којој постоји право јавне својине, у својини Републике Србије и део је Архивског фонда Републике Србије, поседовање такве архивске грађе сматра се незаконитим. Искуство је показало да се у многим предузећима и установама архивска грађа приликом предстечајног или за време стечајног поступка односила (персонална досијеа, матичне књиге радника, фотографије, дипломе и одликовања и сл.), да су поједини руководиоци још за време свог рада односили кући планове и програме, нормативна акта, извештаје и другу документацију која, како поменути Закон каже, припада архивском фонду Републике Србије. Архивска грађа која је јавна својина, а налази се код појединца или правних лица, мора се предати надлежном архиву. То важи и за архивску грађу која је настала у вези са радом појединца на одређеним функцијама и она се сматра јавном својином и предаје се надлежном архиву. Вршиоци јавних функција немају „своју грађу“ већ је она део институције у којој се врши јавна функција, а Закон би морао изричито да истанке како појединци и правна лица не могу поседовати архивску грађу и документарни материјал настале радом државних органа, организација, институција и установа. Архивска грађа која се налази у поседу појединца по било ком основу (крађа, присвајање, куповина, односно на било који противзаконит

⁴ Наташа Милошевић Дулић, *Вариа 1791–*, Пожаревац 2013, 5.

⁵ Вера Филиповић, *Збирке у Архиву Србије са посебним освртом на Збирку Вариа*, Архивски преглед 1-2, Београд 1991, 19-23.

⁶ „Службени гласник РС”, 6/2020.

начин) сматра се да је стечена прекршајем или карактерише се као кривично дело.⁷ Ималац ове врсте архивске грађе не може бити дародавац, а никако не сме бити продавац, већ је његова законска обавеза да је преда надлежном архиву и он ће бити уписан у Књигу пријема као особа од које је архивска грађа преузета. Постоји вероватноћа да ће за поједина предузећа то бити и једина документација коју поседује надлежни архив, ако је остала документација уништена. Уколико предата архивска грађа није довољна да прати рад ствараоца фонда, онда она припада Збирци Вариа.

Архивска грађа настала деловањем и радом правних и физичких лица која обављају послове, делатности или активности од општег интереса и која су дужна да поштују стручне савете Архива у вези са вредновањем, одржавањем, одабирањем и сређивањем, не може да буде преузета од стране јавних архива ни након 30 година. Архивска грађа настала деловањем и радом правних и физичких лица може бити предата, поклоњена или продата архиву, а јавни архиви имају право прече куповине архивске грађе.⁸ Уколико, поклоњена или откупљена, архивска грађа није довољна да прати рад ствараоца архивске грађе и да се формира фонд, онда она припада Збирци поклона и откупа.

ЧУВАЊЕ И КОРИШЋЕЊЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У ПРИВАТНОМ ПОСЕДУ

Архивски фонд Републике Србије може се допуњавати поклонима, донацијама и завештањима⁹, те је чување и коришћење архивске грађе код физичких лица вишеструко штетно. Пре свега, документа у приватном поседу могу бити незаштићена од многих опасности које прете њиховом физичком пропадању (микроорганизми који разграђују хартију, колебање температуре и влажност ваздуха као и други штетни утицаји од којих се архиви бране савременим техничким средствима).

Због свих нежељених последица до којих по правилу доводи приватно чување и коришћење писаних докумената, препорука је да се имаоци архивске грађе обратe надлежном архиву и повере им заштиту својих докумената. Архиви, пре свега, могу имаоцима писаних докумената, фотографија или сличних предмета да пруже корисну стручну помоћ у погледу заштите и чувања, конзервације и рестаурације оштећених примерака, што је по правилу случај са документима у приватном поседу.

Уколико поклонодавац жели да своја документа и даље сам чува у оригиналу, у том случају архиву се може поклонити дигитална копија. Дигитализацију може извршити поклонодавац, али то може учинити и сам архив. Због поштовања утврђених смерница за дигитализацију архивске грађе¹⁰ препорука је да се дигитализација уради у архиву. Имаоци архивске грађе треба да знају да у свим наведеним случајевима њене продаје или поклона архивима могу одредити услове под којима ће се она користити за време њиховог живота или живота других личности које се

⁷ Јован Поповић, *Грађанско-правна лица и физичка лица (појединци) као власници архивске грађе кроз архивско законодавство*, Архивски преглед 1-2/1984, Београд 1987, 50.

⁸ „Службени гласник РС”, 6/2020, члан 22.

⁹ Исто, члан 7, став 3.

¹⁰ *Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији*, Република Србија Министарство културе и информисања, 2017.

помињу у документима.¹¹ Поред услова и начина коришћења архивске грађе које нам прописује *Закон о архивској грађи и архивској делатности*¹², треба се држати и тачке 5 Етичког кодекса архивиста¹³ која нам, између осталог, говори да архивисти који преговарају са власницима о предаји докумената треба да обезбеде овлашћење за предају, поклон или откуп, да обезбеде адекватну финансијску корист, да се са власником усагласи план сређивања и обраде, али и поштовање ауторских права и услова коришћења. Затим се надовезује тачка 7 која каже следеће: „Архивисти треба да поштују и право на приступ архивској грађи и право на приватност и да приступају у складу са релевантним законодавством.“ Ова тачка Етичког кодекса опомиње архивисте да морају да заштите приватност приватних и физичких лица. Архивисти морају да поштују приватност особе које су створиле документа или на које се документа односе, нарочито када оне немају утицаја на одлуке о коришћењу и располагању докумената.

378

Свакако би требало истаћи да је свестрано коришћење докумената у научне, образовне и културне потребе једино могуће ако се она налазе у архивским установама, али је веома битно да се архиви држе релевантног законодавства и Етичког кодекса архивиста и на тај начин, својим примером, покажу потенцијалним дародавцима да њихова документа неће бити злоупотребљена и искоришћена у ненаучне сврхе.

ЗБИРКА ПОКЛОНА И ОТКУПА У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ У ПИРОТУ

Збирка поклона и откупа у Историјском архиву у Пироту образована је почетком 2021. године и њено формирање и сређивање је још у току. У Историјском архиву у Пироту постоји Књига откупа и поклона. Први упис је из 1957. године и реч је о документима која су откупљена од Радивоја Савића, а која се односе на период с краја 19. века. Затим је евидентиран откуп архивске грађе Тодора Поповића, бившег начелника Пиротског округа, а која је откупљена од Босе Јанковић. На основу ове грађе формиран је Лични фонд Тодора Поповића.¹⁴ За ту прву годину уписа евидентирано је 390 откупљених докумената. Наредне 1958. године евидентирано је 28 откупљених докумената, 1959. године 54 откупљена документа, наредне 1960. откупљена су само два, а 1963. године три документа. Након тога није вршен упис, вероватно зато што Архив Пирот од 13. маја 1960. године приступа Историјском архиву у Нишу као Архивском центру, а касније постаје Архивско одељење, те су се Књиге евиденција водиле у Архиву Ниш. Последњи унос је из 1974. године и односи се на једини евидентирани поклон од стране Милице Тон-

¹¹ Ј. Поповић, *нав. дело*, 54-55.

¹² „Службени гласник РС”, 6/2020, чл. 41-43.

¹³ Усвојено на Тринаестом конгресу МАС-а, 6. септембра 1996. године у Пекингу.

¹⁴ Предраг М. Видановић, *Водич Историјског архива у Пироту*, Пирот 2019, 340-341. Тодор Поповић (1842–1914) у периоду од 1884. до 1886. године обављао је дужност начелника Округа пиротског. Нашоа се на положају начелника када је у Бугарској био жив рад српске политичке емиграције, након слома Тимочке буне и пред непосредно избијање српско-бугарског рата 1885. године. После пораза код Сливнице, по заповести кнеза Милана Обреновића, Поповић је примио команду над трупима у Пироту са задатком да заштити град, док команду не преузме други војни старешина.

чић, учитељице у пензији, која је поклонила Извештаје Државне реалне гимназије у Пироту из 1933/1934. године. Након ове године не постоје уписи, али су евидентирани поклони у Књизи пријема архивске грађе, као и у Записницима о поклону, или је једноставно на ковертама и на кошуљицама докумената уписано од кога су и када примљени на поклон. Откуп докумената више није вршен, а тако је и данас с обзиром на то да Архив у Пироту од 2017. године не поседује сопствена средства и није у могућности да врши откуп архивске грађе. Слободно се може рећи да Архив у Пироту нема искуства у откупу докумената те стога нисмо ни у могућности да у наставку текста говоримо о овом веома важном сегменту.

Већина од ових докумената примљених на поклон сврстана су у личне и породичне фондове и у Збирку Вариа, али су временом, како се документација исте врсте нагомилавала, настајале и остале збирке: Збирка плаката, Збирка докумената на оријенталним језицима, Збирка Пирот и околина у народноослободилачкој борби 1941–1945, Збирка фотографија, Збирка фотографија Божидара Манића Жолија.¹⁵ Данас се на основу спољашњих обележја докумената за која се са сигурношћу може утврдити да су примљена поклоном и за која се зна дародавац она издвајају из Збирке Вариа и припајају Збирци поклона и откупа. Сва документа једног дародавца биће издвојена у посебну архивску јединицу и у зависности од количине архивске грађе биће смештена или у архивске заштитне кутије или, ако је реч о мањој количини предмета, у фасцикле, а затим већи број фасцикли у заштитну архивску кутију. Сигнатура предмета ће садржати назив архива, назив збирке, број кутије, име дародавца, наслов предмета и годину настанка предмета (нпр. Историјски архив у Пироту (ИАПи), Збирка поклона и откупа (ЗБиО), кут. 5, дар. Димитрије Стојановић, п. Пропусница, аусвајс Ивошевић Мана/1944). Сматрамо да је ово веома важно како би се име дародавца посебно нагласило и тиме анимирали и други потенцијални дародавци да предају своје списе надлежном архиву.

ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНАТА ЗА ОТКУП ИЛИ ПОКЛОН

Важан сегмент приликом преузимања докумената од приватних лица јесте њена експертиза.¹⁶ Под експертизом научне и практичне вредности архивске грађе подразумева се проучавање и одређивање политичког, научно-историјског, привредног, културног и практичног значаја архивске грађе у циљу одабирања докумената ради привременог или трајног чувања. Неопходност експертизе призилази из различитог значења и вредности докумената, колико одржавају степен развоја друштва одређене епохе и представљају извор за истраживања разних научних области. Њихова вредност је постојана и не ограничава се никаквим роковима чувања.

Архивист који се бави експертизом мора бити квалификован за овај посао. Првенствено се мора придржавати основних архивистичких принципа – свестраности, потпуности чињеница, историје при вредновању докумената, уз неопходно познавање локалне историје.

¹⁵ Исто, 327-350.

¹⁶ Види: Хермина Ђула, *Критеријуми за вредновање архивских докумената*, Архивски преглед 1, Београд 1980, 91-97; Снежана Пејовић, *Валоризација личне архивске грађе у архивској струци и у историографији*, Атланти 28, Трст – Марибор 2018, 123-138.

Подвргавајући документе експертизи, архивист се руководи одређеним критеријумима ради утврђивања њихове практичне и историјске вредности: 1) садржај документа; 2) значај и функција творца архивске грађе; 3) време и место настанка; 4) аутор документа; 5) оригиналност; 6) степен сачуваности; 7) палеографске, дипломатичке и посебне вредности документа.

За експертизу документа приватних лица значајни су садржај докумената и значај творца документа или лица чијом су делатношћу или радом ти архивски документи настали. Ови критеријуми се примењују код сваког фонда и имају највећи значај при експертизи вредности докумената. Остали критеријуми, као што су оцене палеографских особености, језичких и уметничких вредности, већи су изазов код старијих фондова и личних и породичних фондова.

380

Турбулентна и историјска времена, као што су ратови, политичке промене, територијална прерасподела, природне катастрофе и сл., доносе и запажања приватних лица која су посредни или непосредни учесници таквих догађаја. Ти списи настали активношћу неког појединца, углавном се користе као помоћни, допунски научни (историјски) извор. Такви извори могу се консултовати, али са дозом научне сумње и обазривости у тачност и веродостојност постојећих чинилаца. Због тога се садржај докумената мора оцењивати у целости и у детаљима и утврдити његов главни и другостепенни значај. Експертизом садржаја докумената утврђује се њихов привремени или трајни карактер. Категорија трајног карактера односи се на документе који по садржају представљају извор за изучавање политичког и економског кретања, културне историје итд. Упоредним проучавањем и непосредним поређењем података и информација из тзв. јавне архивске грађе и оне коју стварају појединци, може се доћи до научне истине у разним научним гранама, посебно историографији.

Идентификација особе, појединца који ствара и има архивску грађу, први је проблем са којим се суочавају архивисти. У архивској пракси обично се примењује неписано правило да се пажња усмерава на личности које су током живота и рада обављале неку одговорну дужност у друштву. Друштвена улога творца документа одувек је утицала на вредност грађе која је настајала његовом делатношћу. Ако се ради о органу јавне власти, место у хијерахијској лествици указиваће на његову улогу и значај. Не мора да буде правило, али се догађа да појединац који није обављао у друштву неку јавну, нити посебно значајну дужност, услед околности у којима је живео и радио, као савременик или сведок неких важних догађаја, може да буде стваралац или ималац врло важних списа. Тачније, његови приватни записи могу да имају, било фрагментарно или у целини, облике архивске грађе, то јест да садрже неки релевантан допунски податак или информацију од значаја за науку, односно историографију и чак да имају доказну функцију.¹⁷ Идентификацију особе, приватног ствараоца и имаоца архивске грађе, имају сви запослени у архиву, без обзира на радно место и дужности које обављају. Даљу експертизу самих докумената и одлуку да ли ће се она примати на поклон или откупити, требало би да врши Стручни савет архива.

¹⁷ С. Пејовић, *нав. дело*, 126.

Критеријуми за вредновање нису дефинитивни, непромењиви, нити се могу исказати са беспрекорном прецизношћу. Њих сматрамо врстом упутстава чијом се применом олакшава правилан прилаз вредновању докумената како би се избегле евентуалне погрешке и пропусти.

ЗБИРКА ПОКЛОНА И ОТКУПА КАО СРЕДСТВО АФИРМАЦИЈЕ АРХИВА

Према Упутству о проналажењу, евидентирању, заштити и коришћењу архивске грађе у приватном власништву¹⁸ у првом делу Проналажење архивске грађе у ставу 9 наводи се да „Преко публикација архива, музеја, библиотека и њихових стручних друштава истиче заинтересованост архива за преузимање архивске грађе путем поклона, откупа, завештања, депозита“. После пола века од овог упутства, са малим изменама које нам доносе друштвене мреже, интернет и дигитализација, суштина остаје иста. Активност архива кроз културно-просветну делатност има за циљ његову популаризацију као установе која штити, обрађује, публикује и ствара услове за коришћење архивске грађе, али и пропагирање значаја докумената као мултидисциплинарних извора сазнања за многе научне дисциплине. Пример добре праксе популаризације архива јесте некад постојећа, а данас скоро заборављена активност „Недеља прикупљања историјске грађе“. Према постојећим пропагандним паноима сазнајемо да је Архив у Пироту, након оснивања 1957. године, одржавао ову активност. Као тек основана институција, Државна архива Среза Пирота користила је „Недељу архива“ за популаризацију службе, а поред тога позивала је грађанство да помогне у прикупљању архивских докумената. Акцент је стављен на прикупљање докумената свих врста, али нарочито архивских материјала о „напредном радничком и синдикалном покрету, као и материјала из доба социјалистичке изградње“. Грађанство је позивано да буде сарадник Архива и да доставе документа на турском и старословенском језику, трговачка и занатска документа, публикације домаћих и страних писаца о Пироту и околини, публикације Пироћанаца, часописе и листове који су излазили у Пироту, старе школске уџбенике и школске извештаје, публикације и архивски материјали који се односе на ратне догађаје у пиротском крају од 1877. до 1945. године, као и архивска документа окупатора из Првог и Другог светског рата.¹⁹ Нажалост, резултати ових активности нису забележени у извештајима. Међутим, искуства других архива која су забележена у радовима *Архивског прегледа* говоре нам да су ове акције налазиле своје оправдање у низу случајева која су омогућила да се прикупе и пронађу значајни и интересанти материјали. Изложбе, предавања, као и остала пропагандна делатност, подстакли су поједине људе, раније равнодушне за делатност архивских установа, или чак без јасних представа о томе шта раде и шта представљају, да помогну архивима у проналажењу значајних докумената. Организацијом „Недеље прикупљања историјске грађе“ архиви су успели да се пред широм јавношћу представе као установе одређеног значаја у које се може имати поверење, док сами радници архива кроз ове акције стичу поверење у сопствене могућности и уверење да рад у архивима не представља узалудно уло-

¹⁸ Донето на седници Архивског већа СР Србије 18. 9. 1970. године. Објављено у: Архивски преглед 1-2, Београд 1970, 54-58.

¹⁹ Историјски архив у Пироту, Збирка плаката, бр. V-10/8. 11. 1959.

жене напоре, већ да се архиви морају развијати како би ширили васпитну делатност која може да интересује знатно већи број суграђана.²⁰

Свакако да публикавање архивске грађе представља један од најсложенијих и најодговорнијих задатака савременог архива. Објављивање зборника докумената она постају доступна широком кругу истраживача из најразличитијих научних дисциплина, као и другим корисницима, чиме се начело о доступности архивске грађе на најбољи начин остварује.²¹ Публиковањем архивске грађе, између осталог, подстиче се интерес за њено коришћење у научне, публицистичке, књижевне и друге сврхе, али и могућност презентације докумената која је архив добио на поклон или откупио, као и самог дародавца тих докумената. У том циљу можда је потребно ставити акценат на публикавање информативних средстава. Ова врста публикација треба да укажу на богатство фондова и збирки и на садржајни значај њихове архивске грађе и да изгради однос шире јавности према архиву као институцији од посебног значаја.

382

РЕЗИМЕ

Анализом Водича кроз архивску грађу Србије и интернет сајтова архива из Архивске мреже Србије на које смо могли да приступимо, с обзиром на то да нам скоро петина архива на тај начин није доступна (углавном архиви са подручја Косова и Метохије), могли смо да закључимо да не више од 15% архива у Србији има Збирку поклона и откупа, а да их више од 60% нема. Примећује се да поједини архиви углавном имају Збирке Варија које су формиране на основу докумената примљених на поклон или откупом. Један архив има и Збирку Варија и Збирку поклона и Збирку откупа за које каже да су формиране од докумената примљена на поклон или откупом, што ствара забуну како се одређује који ће документ добијен поклоном или који је откупљен припасти којој збирци. Пример добре праксе понудио нам је Архив Града Београда који на свом сајту наводи да је „преузимање архивске грађе путем поклона или откупа последњих година интензивирано” и да појединачним списима старих београдских породица допуњују постојеће фондове и збирке, као и да је, поред појединачних докумената, Архив преузео више легата личности које су обележиле политички и културни живот Београда половином XX века и позивају своје суграђане да постану легатори Историјског архива Београда.²² Овде би могло да се подразумева, уколико је реч о појединачним документима, да се дародавци називају легаторима, а да се Збирка легата изједначава са Збирком поклона и откупа. Уколико је реч о обимној грађи која садржи публикације, периодичку или другу недокументарну грађу, а ипак има значајну улогу за историју, културу, науку и образовање, она се формира као посебан легат.

Сматрамо да је формирање Збирке поклона и откупа веома корисна и пожељна активност за све архиве зато што, са једне стране, олакшава одређивање при-

²⁰ Добрила Петровић, *Резултати „Недеље прикупљања историјске грађе“*, Архивски преглед 1-2, Београд 1956, 8-12.

²¹ Богдан Лекић, *Архивистика*, Београд 2006, 221.

²² <https://www.arhiv-beograda.org/rs/fondovi-i-zbirke/legati>, (приступљено 26. јула 2022)

падности документима која су добијена на поклон или откупљена, док се са друге дародавацу придаје одговарајући значај, а самим тим и ствара одговорност, али и развија сазнање код суграђана зашто је важно да докумената које поседују предају архиву на чување и адекватно коришћење. Све то, наравно, даје архиву могућност презентације докумената која је добио на поклон или је откупио, што доприноси афирмацији архива, али и самог дародавца докумената.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Историјски архив у Пироту (ИАПи), Збирка плаката (ЗП)
- „Службени гласник РС”, 6/2020.
- *Смернице за дигитализацију културног наслеђа у Републици Србији*, Република Србија Министарство културе и информисања, 2017.
- *Архивски преглед 1-2*, Београд 1970.
- Брук, Иванка, Поповић, Љубодраг. *Архивистика за III и IV разред усмереног образовања*, Београд 1986.
- Видановић М., Предраг. *Водич Историјског архива у Пироту*, Пирот 2019.
- Ђула, Хермина. *Критеријуми за вредновање архивских докумената*, Архивски преглед 1, Београд 1980.
- Ђурић, Смиља. *Појам личног фонда и збирке и формирање Збирке Вариа*, Архивски преглед 1, Београд 1969.
- Лекић, Богдан. *Архивистика*, Београд 2006.
- Милошевић Дулић, Наташа. *Вариа 1791–*, Пожаревац 2013.
- Пејовић, Снежана. *Валоризација личне архивске грађе у архивској струци и у историографији*, Атланти 28, Трст – Марибор 2018.
- Петровић, Добрила. *Резултати „Недеље прикупљања историјске грађе“*, Архивски преглед 1-2, Београд 1956.
- Поповић, Јован. *Грађанско-правна лица и физичка лица (појединци) као власници архивске грађе кроз архивско законодавство*, Архивски преглед 1-2/1984, Београд 1987.
- Филиповић, Вера. *Збирке у Архиву Србије са посебним освртом на Збирку Вариа*, Архивски преглед 1-2, Београд 1991.
- <https://www.arhiv-beograda.org/rs/>

Predrag M. VIDANOVIĆ

**COLLECTION OF GIFTS AND PURCHASES
IN THE ARCHIVES
(EXAMPLE OF THE HISTORICAL ARCHIVES IN PIROT)**

Summary

384

By analysing the Guide through Archival Material of Serbia and the websites of the Archival net of Serbia that we could access, considering that we could not access almost the fifth of all the archives – mostly those from the territory of Kosovo and Metohija, we concluded that more than 15% of archives in Serbia have Collection of Gifts and Purchases, and that more than 60% do not have this Collection. Certain archives have Collections *Varia* that were created based on documents acquired as gifts or by purchase which creates confusion which document acquired as gift or by purchase should belong to which collection. The Historical Archives of Belgrade offered an example of good praxis. On its website it is stated that “acquisition of archival material by gift or purchase has been intensified” and that the existing fonds and collections are being complemented with single files of old Belgrade’s families. It is stated that, aside from single files, the Archives acquired more legacies of the persons that marked political and cultural life of Belgrade during the half of the XX century and they are inviting the citizens of Belgrade to become legators of the Historical Archives of Belgrade²³. If it is about a single file the donors are called legators, and the Collection of Legacies is being equalized with the Collection of Gifts and Purchases. If it is about voluminous material which includes publications, periodicals and other non-documentary material but of great importance for history, culture, science, education, it is created as a separate legacy.

We think that creation of Collection of Gifts and Purchases is a very useful and preferable activity for all archives. On the one hand, it facilitates making decision regarding belonging of the documents that were acquired by gift or purchase. And on the other hand, it endows the contributor with appropriate importance and by that it creates responsibility but also develops awareness of the citizens about the importance of handing over the documents to the archives for safekeeping and adequate use. Also, it allows archives to present documents they acquired by gift or purchases which also contributes to affirmation of the archives and the donor of the document

---

²³ <https://www.arhiv-beograda.org/rs/fondovi-i-zbirke/legati> (July 26, 2022)